

Sažetak

Mario Grčević, Hrvatski studiji, Zagreb

UDK 81'366'367.622, znanstveni članak

primljen 4. srpnja 2006., prihvaćen za tisak 4. siječnja 2006.

Instrumental der *i*-Typ Substantive auf *-st* in
der modernen kroatischen Hochsprache

Im vorliegenden Artikel wird anhand eines Korpus von ca. 220 Millionen Wörtern die Verteilung der Instrumentalendungen *-i* und *-ju* in jenen Nomina der *i*-Deklination untersucht, die auf *-st* enden. Die Untersuchung konzentriert sich auf die Syntagmen, in denen der Instrumentalform ein Attribut oder eine Präposition vorausgeht. Es zeigt sich, dass darin die Endung *-ju* bei den Substantiven mit dem Suffix *-ost* eindeutig überwiegt. Die Endung *-i* überwiegt in einer kleinen Anzahl von Substantiven und generell immer dann, wenn die Substantive auf *-st* als Eigennamen fungieren.

PRODOR ENGLSKIH RIJEČI U HRVATSKI JEZIK¹

Nives Opačić

U zadnjih nekoliko godina s vremena na vrijeme u novinama te u radijskim i TV emisijama pojavi se kao tema razgovor pod naslovom Prodor angлизama u hrvatski jezik. Već i sam naslov, a pogotovo ono što slijedi kao pitanje u razgovoru, jasno pokazuje da novinari i voditelji zapravo ne znaju ono osnovno: što su to *anglizmi*. Oni pod angлизmima misle na riječi i sklopove riječi koje u hrvatskom jeziku nalazimo u nepromijenjenu obliku kao i u engleskom, odnosno – još više – u američkom razgovornom engleskom. Premda nije teško iz raznih priručnika, rječnika stranih riječi, leksikona, a pogotovo iz knjiga koje se bave jezičnim posuđivanjem² doznati što su to *anglizmi*, samo ću najkraće reći da su angлизmi riječi već prilagođene (grafijski, morfološki, akcenatski) hrvatskom jeziku i njegovim pravilima, a koje potječu iz engleskoga jezika (npr. sendvič, derbi, tenis i sl.). Mnoge posuđenice engleskoga podrijetla dolazile su u hrvatski jezik iz športa, a danas dolaze poglavito s američkom tehnologijom, filmskom industrijom, industrijom zabave i svime što je povezano sa suvremenom komunikacijom (telekomunikacije i globalna

¹ Izlaganje održano na Godišnjoj skupštini Hrvatskoga filološkog društva u Zagrebu 27. lipnja 2006.

² R. Filipović, Kontakti jezika u teoriji i praksi, Školska knjiga, Zagreb, 1971., str. 104.–142.

internetska mreža te razni pretraživači). No čak i na tom, hrvatskom jezikoslovlju izrazito „tuđem terenu“ kakvim se obično smatraju te suvremene tehnologije, može se pokazati kako hrvatski jezik ne mora nužno biti istjeran. Svjedoci smo da se i u nove tehnologije može postupno, strpljivo i s mjerom uvoditi i hrvatsko nazivlje, ne kao prisila da se „tako mora govoriti i pisati u svakoj prilici“, nego kao jedna od mogućnosti u službenoj upotrebi. Danas npr. uz *kompjutor* i *printer* nisu neobične riječi ni *računalo* i *pisač*, kao što nisu ni *miš* i *tipkovnica* i mnoge druge. Upravo će pretežna pripadnost jednoga ili drugoga izraza pojedinom funkcionalnom stilu odlučiti o njegovoj uporabi. Ovo što je rečeno ne odnosi se na *razgovorni* jezik mladih ni na usko stručni jezik onih ljudi koji se računalima bave profesionalno. Riječ je o upotrebi tih naziva u *javnoj* komunikaciji.

U današnjem svijetu koji se priklanja (ili ga drugi pošto-poto priklanjaju) globalizaciji jasno je da će vodeću ulogu u svemu preuzeti vodeća vojno-politička sila, a to su danas Sjedinjene Američke Države. Jezik te sile postaje (postat će ili je već postao) jezikom poveznikom svih država koje dio svojega suvereniteta – pa time i jezičnoga identiteta – svjesno žrtvuju jednom višem cilju: pristupanju novim državnim savezima ili interesno-političkim skupinama. SAD, kao vodeći proizvođač novih tehnologija i sjedište glavnih višenacionalnih kompanija, nastoji da što više zemalja otvori svoje granice „slobodnom protoku informacija“, odnosno divovima američkih medija i industrije zabave. Jer lijepo kaže jedan voditelj na CNN-u:

„Ono što mi činimo u Americi i za Ameriku, vrijedi svuda u svijetu. Naše su vijesti globalne vijesti.“³ Oni se stoga vrlo trude da *komunikacija* – a i opet u režiji čelnika *globalne mreže*, interneta – teče bez zaprjeka oko svijeta. Jezik na kojem se odvija ta globalna komunikacija ne može biti drugi nego jezik „gazde“, a to je *američki engleski* (više nije dovoljno reći ni samo engleski, dok je *britanski* engleski potpuno otpao kao sintagma). A budući da globalizacija nastoji minimalizirati troškove, a maksimalizirati zaradu, jedan jezik za sve korisnike, a oni su diljem svijeta, pokazao se najjeftinijim, a „šefovima“ koji govore samo taj, svoj, jezik – i jedino logičnim. Naravno da je onda i „korisnicima“ („konzumentima“) tih usluga najkomotnije da ono što nađu na globalnoj mreži preuzmu u istom obliku u kojem podatak ili informaciju nađu, pa da ih tako i prenose, što čine zbog barem dva razloga:

- 1) informacija s elementima najprestižnijega, američkog engleskog, jezika podići će i onima koji tom informacijom barataju *ugled u očima njihovih neukijih sugrađana*, jer najprestižnije sredstvo komuniciranja baca dio svoje globalne slave i aure i na one koji se njime vješto služe;
- 2) možda sve tek površno razumiju, možda i ne razumiju, ali nalaze već gotove formule i izraze, pa zašto da se muče i trude kad sve već imaju gotovo (poznata

³ Ulrich Beck, Što je globalizacija?, Vizura, Zagreb, 2003., str. 107.

duhovna lijenost i konformizam), a to ih još k tome svrstava među *pionire u uvođenju novina* u zemlje i društva koja se tek otvaraju prodoru globalnih tehnologija i kulture. Svatko voli biti prvi.

Kad je riječ o *kulturi*, globalizaciju ekonomskoga djelovanja prate valovi kulturne transformacije – procesa koji se naziva *kulturna globalizacija*. Danas se sve više probija teza o ujednačavanju *životnih stilova* (kod nas je to odmah postao i ostao *lifestyle*), kulturnih simbola i transnacionalnih oblika ponašanja. Danas se, recimo, po cijelom svijetu gledaju iste TV serije, *reality showovi*, npr. *Big Brother* i sl., no dok se u Hrvatskoj nije ni pomišljalo na to da se taj naslov bar nekako prevede na hrvatski jezik, u Italiji je „ista pašta“ dobila barem talijansko ime – *Grande fratello*. Po cijelom svijetu jede se ista unificirana hrana u MacDonald'su, puše se iste cigarete (koje oni u čijim se zemljama pušenje nastoji svim silama iskorijeniti kao štetno za zdravlje uvelike „lifrajū“ u one druge, siromašne, nerazvijene i prezadužene zemlje, kojima uz cigarete izvoze i demokraciju, pa i preko nišana, ako treba), piju ista pića (Coca-cola, Fanta – i da dalje ne nabrajam, tj. besplatno ne reklamiram), sluša ista popularna glazba. Svijetu, dakle, prijeti *gubitak autohtonosti*. Nastaje jedan svijet, ali ne kao priznavanje ili njegovanje različitosti (premda su političarima puna usta „bogatstva u različitosti“), nego kao *svijet jednoga proizvoda*. U njemu se lokalne kulture i identiteti iskorjenjuju i zamjenjuju simbolima *svijeta robe*, koji potječu iz reklamnoga dizajna i dizajna one slike svijeta koju stvaraju višenacionalni koncerni. Ukratko: ljudi su danas ono što kupuju, odnosno što mogu kupiti.⁴

Pokušaji da se ti globalni procesi – razorni za nacionalne kulture, a pogotovo za tzv. male narode i jezike – barem ublaže i uspore, upravo među pripadnicima tih istih tzv. malih naroda nisu uvijek dobrodošli, a gdjekad izazivaju i podsmijeh. Pritom ne govorim o ishitrenim kalkovima ili neobičnim novotvorenicama, nego o dobrim hrvatskim riječima koje i ne možemo smatrati zamjenama za engleske, jer su postojale mnogo prije uvezene im posestrime. Hrvatska u tom smislu pripada onim zemljama koje nekritično upravo hrle prema svemu što je tuđe, a to ima korijene u našoj čestoj *povodljivosti za pomodnim*, u *snobizmu*, ali i u vrlo rasprostranjenoj *duhovnoj lijenosti i konformizmu*. Ima i među brojčano malim narodima onih koji mnogo temeljitije i ozbiljnije rade na izgrađivanju vlastita materinskoga jezika, nego što se radi u Hrvatskoj – ne moramo tražiti daleko; u susjednoj Sloveniji slovenski književni jezik među izvornim govornicima ima kudikamo bolji tretman nego što ga ima hrvatski književni jezik u Hrvatskoj. Već i nasumce odabrani primjeri iz mnogo opširnije građe nepotrebnih novouvezenih jezičnih nakaza to će bjelodano pokazati i dokazati.⁵

⁴ U. Beck, nav. dj., str. 104., 105.

⁵ Primjeri koji slijede dio su teksta: Nives Opačić, Mediji i hrvatski standardni jezik, Zbornik Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku Jedan jezik: više svjetova, ur. Jagoda Granić, Zagreb – Split, 2006., str. 521.–532.

U Hrvatskoj nas upravo raznorazni poduzetnici, koji se smatraju „pokretačima“ Hrvatske, valjda time što dižu razne *Business Towere*, *City Towere*, *Euro Towere* i sl. *tornjeve*, uvjeravaju kako se njihove aktivnosti zapravo uopće ne mogu izraziti na hrvatskom jeziku, pa neki od njih i ne žele da ih zovemo *poduzetnicima*, jer su oni – po vlastitim riječima – *developeri*. Da su, međutim (a naravno da nisu) pogledali u koji englesko-hrvatski rječnik (recimo, u vrlo poučan Rječnik prava, međunarodnih odnosa, kriminalistike i forenzičnih znanosti, kriminologije i sigurnosti Milice Gačić, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.), mogli su vidjeti da engl. *developer* znači, između ostaloga, i *poduzetnik* – uz *uređivač terena*, *konstruktor*, *planer razvoja*, *ulagač* – no njima se, eto, uz puna usta Hrvatske i njezine dobrobiti, više sviđa tuđe ime, premda *imamo* svoje.

Ni *trust mozgova* kao sintagma nije nam tuđ, no hrvatskim novinarima ni to nije dovoljno upečatljivo, pa pišu:

„Pariz i Berlin osnivaju *think tank*, po uzoru na anglosaksonske istraživačke centre – *think tankove*“ (Novi list, 30. siječnja 2004.).

Rječnici kazuju da je *think tank tim za razmišljanje*, uz već spomenuti *trust mozgova*.

Predsjednik vlade najavio je *non paper* (Jutarnji list, 24. rujna 2004.). Zašto *non paper*, kad je to – već otprije poznato – kao *neformalni dokument*?

Što će nam *trafficking*, *monitoring*, *screening*, *yesmen*, zašto se novine ili novinske rubrike i TV emisije zovu *Zagreb News*, *Gloria IN*, *On the Record*, *Lifestyle*, *Red Carpet*, *Timeout*, *Survivor*, *Journal* i sl.? A evo nam i premijerov „*approval rating*“, koji naglo raste (Jutarnji list, 5. srpnja 2004. i 18. studenog 2004.). Samo onaj tko *hrvatske* novine čita s *englesko-hrvatskim* rječnikom u rukama moći će odgonetnuti što se to zbiva s predsjednikom vlade. *Approval rating* znači inače nešto što se može izreći sasvim razumljivim hrvatskim jezikom, pa se i moglo, samo da se htjelo: raste mu *podrška javnosti*. No to bi bilo *tako obično*, a jezični snobizam čini (svoja) čuda, pa imamo rezultat kakav valjda i zaslužujemo.

Svijet mode, zabave, dizajna i svakojakih *evenata* (*događanjima* je, naravno, odzvonilo, no zato nas svake večeri s TV ekrana bombardiraju iz nekoga *megačudovišta* da će nam oni, specijalisti kakvih nema, organizirati razne vrste *evenata* po miloj volji) želi, naravno, prednjačiti u svemu, pa tako i u uvozu bjelosvjetskih budalaština. Tako se u nas priređuje, između ostaloga, *Feet fashion* (Vjesnik, 5. srpnja 2005.), *Croatia Boat Show* (2005. i 2006. u Splitu), *Cro Challenge utrka* (Jutarnji list, 27. rujna 2004.), *Jack Daniel's&Playboy Party*, a u sklopu toga *Jack Daniel's Barbecue Competition*, nakon čega slijedi ono što zovem „hrvatski u zagradama“⁶,

⁶ Tako glasi i naslov nove knjige N. Opačić, *Hrvatski u zagradama – globalizacijske jezične stranputice*, HSN, Zagreb, 2006. (napomenula S. Ham)

a služi kao objašnjenje: „odnosno natjecanje u spravljanju roštilja“ (Jutarnji list, 24. rujna 2004.). Kako se vidi, hrvatski je dobar izvornim govornicima kao drugi jezik, za objašnjenje. Ako je tako, zašto je onda spomenutih engleskih prenemaganja i trebalo?! Priredba je, naime, održana u Zagrebu, na Jarunu.

To, na žalost, nije ni izdaleka jedini takav primjer. Tako u članku Screening s Hrvatskom ide po planu (Jutarnji list, 5. svibnja 2006.) piše da će

„... brzo rješavanje onih pitanja koja će se postaviti kao ‘benchmarks’ (dodatni uvjeti) za otvaranje pregovora u nekim poglavljima.“ „Namještaj je gotovo sav *custom ready*, dakle, po mjeri izrađen.“ (Globus, 26. studenog 2004.) „Imat ćemo *monitoring*, odnosno pojedince koji će nadgledati izgrede i ekscese“,

kažu mladi ekolozi u TV emisiji o mladima (HTV, 25. svibnja 2006.), a mlada aktivistica, opisujući u istoj emisiji rad u udruzi koja se brine o bjeloglavim supovima, kaže:

„Ovdje ima puno *physical laboura*, tj. fizičkoga rada.“

Takvih primjera, na žalost, ima i u znanstvenim radovima. Kad pišu o zlostavljanju, autori često vole *bulling*, *mobbing*, *bossing* (ni u njihovu pisanju nema ujednačenosti) imati na prvom mjestu (neki se uopće ne zamaraju da to igdje napišu na hrvatskom), a hrvatski stavljaju eventualno kao objašnjenje u zagrade (vršnjačko zlostavljanje, zlostavljanje na radnom mjestu itd.). Ili:

„... osvrće se na pojavu *brain drain* (odljev mozгова)... Prvi dio knjige završava modelima koji objašnjavaju *brain drain*“ (nakon što je već u tekstu naveden pojam *odljev mozгова*, prim. a.) (tekstovi u rukopisu).

I hrvatske nagrade kao da se uopće ne dodjeljuju u Hrvatskoj.

„OUTWARD je jedinstvena hrvatska dizajnerska nagrada koju ... dodjeljuje *Outdoor-Akzent Hrvatska* – poduzeće za vanjsko oglašavanje.“

Nagrade se dodjeljuju za *billboard*, *megaboard* i *citylight* plakat, a da sve bude na najvišoj razini (osim jezične), izbor se održao pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske, dok je Večernji list bio medijski pokrovitelj, o čemu ponosno izvješćuje u broju od 24. rujna 2004. godine. Predlažem da osnujemo nagradu za ukidanje pridjeva u hrvatskom jeziku, jer na ovaj način (uz *Motovun Film Festival*, *Zagreb Film Festival* i sl.) sasvim sigurno iščezavaju.

Jedan gospodarski sajam – VINOVITA TURIZAM LORING – održan na Zagrebačkom velesajmu od 10. do 14. svibnja 2006., pokazao je svu „domišljatost“ organizatora u tvorbi riječi po uzoru na engleski jezik, pa makar nitko od njihove poruke ne razumio ništa. Pitala sam mnoge što znači *loring*, jer nisam znala. No za razliku od mnogih koji su se izvlačili da im je „baš na jeziku“, ali se ne mogu sjetiti, nisam primijenila šifru *carevo novo ruho*, nego sam nazvala organizatore i

pitala. Odgovor me zaprepastio. To je složenica od kratica – *lov* i *ribolov* (odatile *lo* + *ri*). A zašto *-ing*? Zato što to tako „podsjeća na engleski“!!!

Vjerujem da i ovi nasumce odabrani primjeri pokazuju i dokazuju da su priče o tome kako se „na hrvatskom jeziku to ne može izreći“ pa se utječemo engleskom jeziku najobičnije floskule. Dakako da se sve to može reći i hrvatski, no valja prije svega znati i htjeti. Da se razumijemo: nisam za protjerivanje *svih* tuđih riječi iz hrvatskoga jezika. Postoje europeizmi, riječi mahom iz klasičnih jezika, koje nalazimo više-manje u svim europskim jezicima. No zašto pomodno trčimo pred rudo pa uvozimo u hrvatski jezik sve i sva, što nam treba, a još više što nam ne treba – od običnih uzvika (*vau*, *ups*) do najobičnijih općih imenica (*sound*, *stage*), premda imamo i svoje uzvike i svoje imenice koje dobro pokrivaju značenjsko polje ovih engleskih (*zvuk*, *pozornica*)? Čemu će nam u Hrvatskoj i u hrvatskom jeziku nakaze poput fejkjanja, harasiranja i sl., načinjene od engleskih korijena (*fake*, *harass*) i hrvatskih nastavaka, što silno podsjeća na obrazac tvorbe riječi u trećoj i četvrtoj generaciji hrvatskih iseljenika, koji gube jezik svojih predaka zato što desetljećima žive u drugim jezicima, vrlo daleko od zemlje svojih predaka, pa na riječi npr. iz engleskog jezika stavljaju nastavke koji podsjećaju na hrvatski kojega se sjećaju u tragovima (npr. *vokati se* – (*to walk*) šetati se i sl.)? No dok je njihova želja da održe kakvu-takvu vezu s hrvatskim jezikom na trenutke i dirljiva, ponašanje nas Hrvata u matičnoj zemlji (na koje nas nitko ne sili) – a s rezultatima kao da već 100 godina živimo u Patagoniji – sramotno je i bez pameti. U općoj eroziji znanja i poštena odnosa prema radu, o čemu mogu posvjedočiti svi koji sudjeluju u nastavnom procesu – od učitelja do sveučilišnih profesora – jasno je da naglo opada i svijest o nacionalnom identitetu, kojega je jezik vrlo važan dio.

Globalizacija se može činiti procesom koji će rezultirati gubitkom nacionalnih identiteta. No ona će, poglavito na jezičnom planu, ubirati svoj danak onom brzinom i onim intenzitetom koliko joj to mi sami budemo dopuštali. Apsurd je da nakon tolikih stoljeća konačno imamo vlastitu državu, u kojoj gubimo vlastiti jezik. Samo, za to više nema dežurnoga krivca izvana. Sada smo krivci mi sami.

Sažetak

Nives Opačić, Zagreb

UDK 81.373, stručni članak

primljen 2. srpnja 2006., prihvaćen za tisak 4. siječnja 2007.

Penetration of English Words into the Croatian Language

The woman author discusses the uncontrolled penetration of unadapted English words and expressions into the Croatian language. She states the grounds for such situation and illustrates them with selected examples from daily and weekly newspapers and from television.